

С. О. Мурга,
аспірант, Вінницький національний технічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1360-933X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.23.142

АНАЛІЗ РИНКУ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ В УКРАЇНІ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

S. Murha,
Postgraduate student, Vinnytsia National Technical University

ANALYSIS OF THE BUILDING MATERIALS MARKET IN UKRAINE AS A KEY ELEMENT
OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Стаття присвячена оцінці стану та перспективам розвитку ринку будівельних матеріалів України, як важливого елементу повоєнної відбудови, від якого в майбутньому залежить її можливість, економічність, ефективний менеджмент та результативність.

У роботі наведено ретроспективний аналіз кон'юнктури ринків цегли невогнетривкої керамічної будівельної, портландцементу, виробів із бетону для будівництва, розчинів бетонних, готових для використання, сухих будівельних сумішей та лакофарбових матеріалів як окремих підгалузей загального ринку будівельних матеріалів України за період 2014–2023 роки, наведена регіональна структура їх виробників та динаміка кількості виробників за аналогічний період.

Також удослідженні висвітлюється сучасний стан ринків зазначених будівельних матеріалів, потенційні потреби та перспективи розвитку, зазначаються основні проблеми, що є спільними для виробників різних будівельних матеріалів та можливі шляхи їх подолання.

The article is devoted to the assessment of the state and prospects of development of the Ukrainian building materials market as an important element of post-war reconstruction, on which its possibility, efficiency, effectiveness and efficiency depend in the future.

The paper presents a retrospective of the market situation of ceramic non-refractory bricks, Portland cement, concrete products for construction, ready-made concrete mortars, dry construction mixtures and paint products as separate sub-sectors of the general market of building materials of Ukraine for the period 2014–2023, the regional structure of their manufacturers and the dynamics of the number of producers over the same period.

Over the past 10 years, Ukraine's building materials market has been affected by three crises: the outbreak of the war in eastern Ukraine in 2014, the COVID-19 epidemic in 2020, and Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022. Today, this market is an important element of the country's post-war reconstruction.

An analysis of the production and sales volumes of the represented groups of construction materials in the dynamics shows that even before the start of a large— scale invasion, the domestic building materials market has been experiencing periods of stagnation. The analysis of the market conditions of certain groups of building materials shows that the quarantine restrictions in 2020 had a lesser impact on the market compared to the hostilities in eastern Ukraine in 2014 and the full-scale invasion in 2022. During the quarantine, the market adapted to the new conditions quite quickly, and for all groups of analyzed products, the result of 2021 exceeded the indicators of 2020.

Also, the study highlights the current state of the markets of these building materials, potential needs and prospects for development, indicates the main problems that are common to manufacturers of various building materials and possible ways to overcome them.

The full-scale invasion in 2022 had the greatest impact on the market, as it led to a significant reduction in both production and sales of the main types of building materials due to partial shutdown or destruction of production facilities, migration of labor and consumers, disruption of supply chains, destruction of infrastructure, disruption of related markets, etc.

Ключові слова: ринок будівельних матеріалів, цегла невогнетривка керамічна будівельна, портландцемент, вироби із бетону, сухі будівельні суміші, лакофарбові матеріали, кон'юнктура ринку.

Key words: building materials market, non-refractory ceramic building brick, portlandcement, concrete products, dry construction mixtures, paint materials, market conditions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах сучасного розвитку вітчизняної економіки важливе місце в системі управління підприємством займає ефективний менеджмент. Формування й використання сучасних механізмів ефективного менеджменту має важливе теоретичне та практичне значення для розв'язання низки проблем ефективного господарювання, дозволяє сучасним підприємствам вчасно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі й зосередитися на розв'язанні стратегічних завдань щодо завоювання та утримання конкурентних позицій на ринку. Ефективний менеджмент залежно від специфіки має свої особливості, не є винятком і будівельна галузь України. Ринок будівельних матеріалів називають індикатором інвестиційної активності через те, що він формує обсяги будівництва, впливаючи на розвиток економіки держави. На сьогоднішній день ринок будівельних матеріалів містить в собі низку самостійних підгалузей, кожні з яких, функціонуючи окремо та у взаємодії з іншими, утворюють єдиний ринок.

За останні 10 років ринок будівельних матеріалів України зазнав впливу трьох кризових явищ — початок війни на Сході України у 2014 році, епідемія COVID-19 у 2020 році та повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році. На сьогоднішній день цей ринок є важливим елементом повоєнної відбудови країни.

Аналіз останніх досліджень ринку показує, що дослідники у своїх працях або описують тенденції ринку в цілому, або досліджують окремі матеріали, проте як частину загального ринку, а не як окремі його підгалузі.

Ми вважаємо, що навіть розглядаючи окремі будівельні матеріали, для кращого розуміння ринку та впливу на нього різних явищ, аналіз його кон'юнктури важливо проводити не тільки, як частину загального ринку, але і розглядати різні матеріали як окремі його підгалузі. Тобто, аналізувати динаміку попиту, пропозиції та цін в межах окремої групи товарів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Державний класифікатор виділяє близько 20 різних груп товарів, що складають ринок будівельних матеріалів в Україні, дослідженню якого приділяють увагу багато вітчизняних науковців. Наприклад, Романчук Т. дослідив тенденції на ринку будівельних матеріалів в воєнний час [1], Колесник А. В. та Бутенко О. П. у своїй роботі проаналізували стану ринку будівельної продукції в Україні [2], у іншій своїй роботі вони аналізували стан та тенденції розвитку ринку будівельних матеріалів України [3], Кобець А. В. та Мирошниченко Г. Б. провели аналіз ринку будівельних матеріалів України [4] а Кузнецова К. та Байло О. дослідили тенденції розвитку ринку будівельних матеріалів України [5] тощо. Переважна більшість цих досліджень були проведені до повномасштабного вторгнення, акцентуючи увагу на

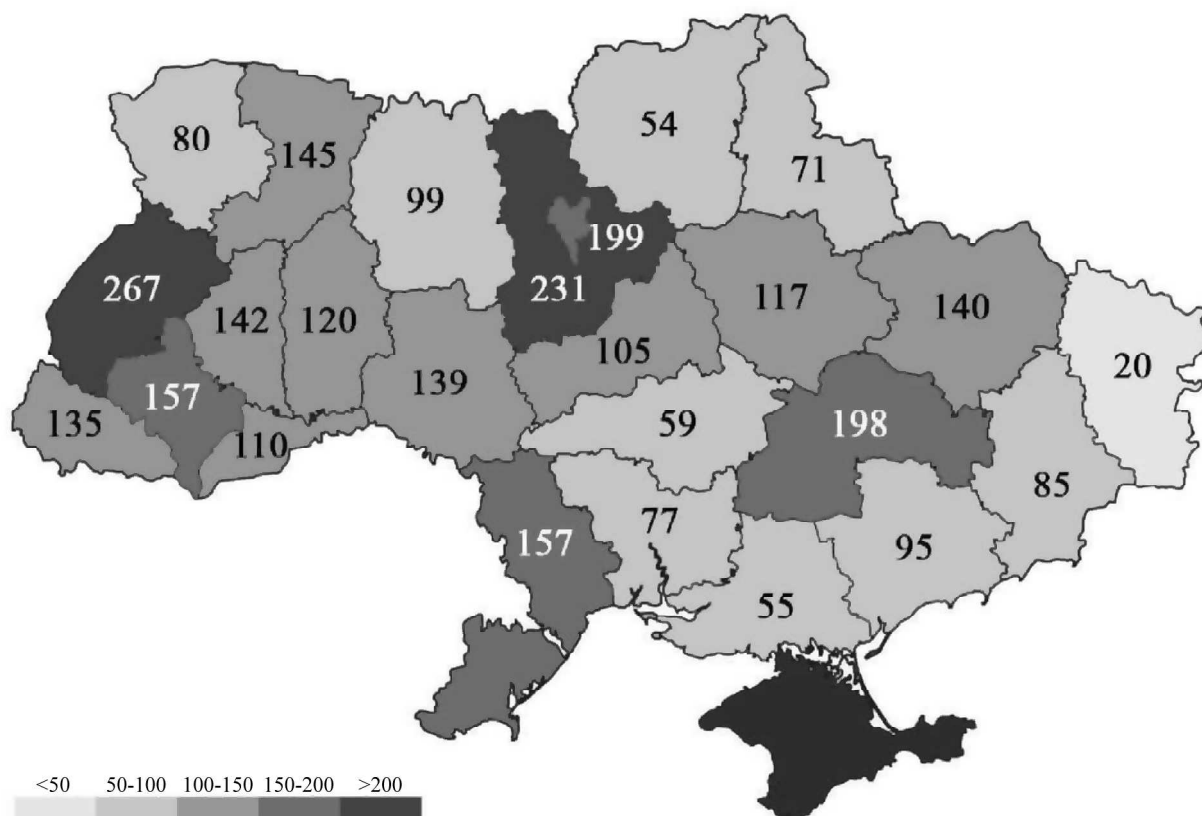

Рис. 1. Регіональна структура виробничих потужностей станом на 2021 рік

Джерело: складено автором на основі [8].

окремих будівельних матеріалах або описуючи тенденції ринку в цілому.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є аналіз кон'юнктури ринку деяких груп будівельних матеріалів в Україні у 2014—2022 роках, а також аналіз стану та перспектив ринку в умовах війни. Методологічною основою статті є підходи до дослідження кон'юнктури ринку будівельних матеріалів в Україні на основі опрацювання статистичних даних Державної служби статистики України та аналітичних звітів експертних агентств. Для даного дослідження із загальної кількості будівельних матеріалів, що виробляються в Україні, було обрано одні з найбільш базових будівельних матеріалів:

- Цегла невогнетривка керамічна будівельна;
- Портландцемент;
- Вироби із бетону для будівництва (до цієї групи входять блоки та цегла з цементу, бетону або каменю штучного для будівництва; плитки, плити, черепиця та вироби подібні з цементу, бетону або каменю штучного; елементи конструкцій збірні для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного);
- Розчини бетонні, готові для використання;
- Сухі будівельні суміші;
- Лакофарбові матеріали

Виклад основного матеріалу дослідження. Станом на 2021 рік за даними Державної служби статистики України найбільша кількість підприємств, що виробляють обрані групи будівельних матеріалів, розташовані у Київській та Львівській областях — 231 та 267 підпри-

ємств відповідно. Регіональна структура виробничих потужностей зображена на рисунку 1.

Моніторинг ринку будівельних матеріалів в Україні за кількістю виробників аналізованих будівельних товарів показав їх зменшення з 3 670 одиниць у 2014 р. до 2 483 одиниць у 2022 р. З початком повномасштабного вторгнення кількість виробників зменшилась на 18,8% (574 підприємства).

Протягом аналізованого періоду найбільшу частку становили виробники виробів з бетону для будівництва. У 2014 році зросла на 212 одиниць (8,8%) — з 2 397 до 2 609, що у загальній структурі складало понад 71%. У 2020 році їх кількість зменшилась з 2 193 до 2 064 суб'єктів господарювання (-129 од. або — 5,9%). Найбільше їх було розташовано у Львівській області — 159 одиниць. В результаті повномасштабного вторгнення їх кількість зменшилась з 2 024 одиниць в 2021 році до 1 653 одиниць у 2022 (-371 од. або 18,3%), що складає вже понад 66%. Сукупний середньорічний темп росту кількості виробників за період 2014—2022 роки становив -5,5%.

Станом на 2014 рік кількість виробників розчинів бетонних, готових для використання зменшилась на 60 одиниць (-15,4%) до 330 виробників, у 2020 році — зросла з 389 до 410 (+21 одиниць або +5,4%), найбільше їх було розташовано у Львівській області — 40 одиниць. В результаті повномасштабного вторгнення у 2022 році — кількість виробників зменшилась з 433 одиниць до 360 (-73 одиниць або -16,9%). За аналізований період частка виробників бетонних розчинів, готових для застосування зросла з 9% у 2014 році до більш ніж 14% у 2022 році. Сукупний середньоріч-

Таблиця 1. Кількість діючих суб'єктів господарювання (виробників) будівельних матеріалів у 2014–2022 роках

Продукція	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Цегла невогнетривка керамічна будівельна	583	599	480	501	476	474	424	412	319
Портландцемент	24	29	26	30	27	23	26	27	21
Вироби із бетону для будівництва	2 609	2 894	2 523	2 278	2 195	2 193	2 064	2 024	1 653
Розчини бетонні, готові для використання	330	355	334	343	362	389	410	433	360
Сухі будівельні суміші	124	132	119	133	147	159	157	161	130
Лакофарбові матеріали	140	142	146	150	153	156	174	193	210

Джерело: складено авторами на основі [8].

ний темп росту кількості виробників за період 2014–2022 роки становив 1,1% [8].

Кількість виробників цегли невогнетривкої керамічної будівельної у 2014 році зменшилась на 13 одиниць (-2,2%) до 583 виробників, у 2020 році — з 474 до 424 (-50 одиниць або -10,5%), більшість була розташована у Львівській області. А в результаті повномасштабного вторгнення у 2022 році — з 412 одиниць до 319 (-93 одиниць або -22,6%). Сукупний середньорічний темп росту кількості виробників за період 2014–2022 роки становив -7,3% [8].

Кількість виробників цементу у 2014 році знизилась на 13 одиниць (-29,4%) — з 34 виробників у 2013 до 24. У 2020 році їх кількість збільшилась до 26 одиниць (+3 одиниць або +13%). Найбільше було розташовано у м. Київ — 8 одиниць. У 2022 році кількість виробників зменшилась з 27 до 21 (-6 одиниць або -22,2%). Сукупний середньорічний темп росту кількості виробників за період 2014–2022 роки становив -1,7% [8].

Кількість виробників сухих будівельних сумішей у 2014 році знизилась на 4 одиниці (-3,1%) — з 128 виробників у 2013 до 124. У 2020 році їх кількість зменшилась до 157 одиниць (-2 одиниці або -1,3%). Найбільше було розташовано у м. Київ — 24 одиниці. У 2022 році кількість виробників зменшилась з 161 до 130 (-31 одиниць або -19,3%). Сукупний середньорічний темп росту кількості виробників сухих будівельних сумішей та лакофарбових матеріалів за період 2014–2022 роки становив 0,6% [8].

Кількість виробників за період 2014–2022 роки наведена у таблиці нижче.

Найбільший обсяг виробництва цегли невогнетривкої керамічної будівельної припадає на 2014 рік. Незважаючи на кризові явища, обсяг виробництва збільшився у порівнянні з 2013 роком на 3,5% (74,8 тис. м³). Починаючи з 2015 року спостерігається низхідна тенденція. Обсяг виробництва зменшився з 2 229 тис. м³ до 1 715,8 тис. м³ з у 2020 році (-23%). Проте у 2021 році обсяг виробництва зріс більш ніж на 10% та становив 1 897,4 тис. м³, що на 49,3 4 тис. м³ (-3%) менше, ніж у 2019 році. За приблизними оцінками у 2022 році виробництво скоротилось з 1 897,4 тис. м³ до 878,5 тис. м³ (-53,7%) [8].

Обсяг реалізації цегли невогнетривкої керамічної будівельної у 2014 році не зазнав значних змін, зменшившись лише на 0,7% (-12,9 тис. м³), проте вплив кризи став відчутнішим у 2015 році — зниження реалізації на 3,8% (-73,7 тис. м³). У 2016 році реалізація збільшилась на 8,7% та становила 2 001,6 тис. м³, що

на 3,8% (73,5 тис. м³) більше, ніж у 2013 році та є найбільшим обсягом реалізації за аналізований період. Сукупний середньорічний темп росту обсягу реалізації цегли невогнетривкої керамічної будівельної за період 2014–2021 рр. становив -0,2%. За приблизними оцінками у 2022 році реалізація зменшилась більш ніж на 65% [8].

Не зважаючи на зниження обсягу реалізації цегли невогнетривкої керамічної будівельної у 2014 році на 0,7%, виручка зросла на 12,3% (133,3 млн грн) за рахунок збільшення середніх цін на 13%. Впродовж усього аналізованого періоду ціни зростали з сукупним середньорічним темпом росту 14,1%. Незважаючи на це, у 2017 році підвищення цін не змогло нівелювати зниження обсягу реалізації, що призвело до зменшення річної виручки на 0,5% (-8,9 млн грн). Найбільший розмір виручки було отримано у 2021 році — 3 030,6 млн грн. У 2022 році зменшення виручки від реалізації цегли невогнетривкої керамічної будівельної становило трохи більше 53% [8].

Найбільший обсяг виробництва портландцементу, за даними Державної служби статистики, припадає на 2021 рік. Крім того, у цей рік спостерігається найбільший темп приросту — 15,1% (1 442,3 тис. т.). Криза 2014 року негативно вплинула на виробництво портландцементу — -11,6% (-1 100,7 тис. т.). Проте у період 2015–2021 роки обсяг виробництва поступово збільшувався до 11 009,9 тис. т. у 2021 році (за виключенням невеликого зниження на 0,9% у 2018 році) [8].

Сукупний середньорічний темп росту обсягу виробництва портландцементу за період 2014–2021 рр. становив 3,9%. У 2022 році обсяг виробництва зменшився орієнтовно на 52% — з 11 009,9 тис. т. до 5 284,8 тис. т. Реалізація портландцементу у 2014 році знизилась на 18,1% (-1 728,2 тис. т.) і у наступні 6 років не змогла досягти рівня 2013 року. Лише у 2021 році обсяг реалізації зміг перевищити показник 2013 року на 14,6% (1 396,6 тис. т.) та становив 10 934,6 тис. т., що є найбільшим показником за аналізований період. Сукупний середньорічний темп росту обсягу реалізації портландцементу за період 2014–2021 рр. становив 4,9%. За приблизними оцінками у 2022 році зменшення обсягу реалізації становило близько 52% [8].

Виручка від реалізації портландцементу у 2014 році зменшилась на 10,8% (-666,8 млн грн) при підвищенні цін на 9%. Ціни на портландцемент зростали до 2020 року, в який зазнали незначного зниження — 0,3%. Проте за рахунок збільшення обсягу реалізації на 5,9% виручка зросла на 5,6% (879,8 млн грн). У 2021 році

виручка зросла на 17,5% та становила 19 540,1 млн грн, що є найбільшим показником за аналізований період. У 2022 році за приблизними оцінками зменшення виручки від реалізації портландцементу становило майже 36% [8].

Найбільший обсяг виробництва виробів із бетону для будівництва, як і у випадку з портландцементом, припадає на 2021 рік — 13 080,9 тис. т. У 2014 році обсяг виробництва зменшився на 8,7% (-730,9 тис. т.), проте уже в 2015 році цей показник був вищий, ніж у 2013 році на 6% (512,6 тис. т.) та становив 8 903,4 тис. т. Незначне зменшення обсягів виробництва також спостерігалось у 2019 та 2020 роках (-5,3% та -3,2% відповідно), проте приріст у 2021 році на 15,1% нівелював це падіння — у 2021 році обсяг виробництва виробів із бетону для будівництва був на 5% (681,2 тис. т.) більший, ніж у 2018 році. За орієнтовними даними у 2022 році виробництво скоротилось з 13 080,9 тис. т. до 4 434,4 тис. т. (-66% або -8 646,5 тис. т.) [8].

Обсяг реалізації виробів із бетону знизився у 2014 році лише на 5,3% (-420,0 тис. т.), проте вже у 2015 році — виріс на 8,9% (663,1 тис. т.) та сягнув 8 136,2 тис. т., що перевищило показник 2013 року на 3,1% (243,1 тис. т.). У наступні три роки динаміка була позитивною, у 2018 році обсяг реалізації був найвищим за аналізований період — 11 866,5 тис. т. Сукупний середньорічний темп росту обсягу реалізації виробів із бетону за період 2014-2021 рр. становив 6,6%. За приблизними оцінками у 2022 році зменшення обсягу реалізації становило трохи більше 62% [8].

Виручка від реалізації виробів з бетону зменшилась у 2014 році на 3,4% (178,7 млн грн) при збільшенні цін на 2%. Сукупний середньорічний темп росту цін на вироби з бетону за період 2014—2021 рр. становив 12,3%, виручки від реалізації — 19,7%. У 2021 році виручка зросла на 20,9% (3 086,7 млн грн) та становила 17 864,2 млн грн, що є найбільшим показником за аналізований період. За приблизними оцінками зменшення виручки від реалізації виробів з бетону у 2022 році становило понад 49% [8].

Найбільший обсяг виробництва бетонних розчинів також припадає на 2021 рік. Після зниження на 20,9% у 2014 році до 12 267,3 тис. т., обсяг виробництва мав позитивну динаміку до 2021 року, окрім незначного зниження на 1,8% (-350,9 тис. т.) у 2018 році. Сукупний середньорічний темп росту обсягу виробництва бетонних розчинів за період 2014-2021 рр. становив 10%. У 2022 році обсяг виробництва зменшився орієнтовно на 66% — з 23 978 тис. т. до 8 128,5 тис. т. [8].

Найбільшого зниження у 2014 році зазнав обсяг реалізації бетонних розчинів — -22,2% (-3 224,2 тис. т.), лише у 2016 році показник зміг відновитись та становив 15 039,7 тис. т., що на 3,6% (522,3 тис. т.) більше рівня 2013 року. У 2020 році зниження реалізації було незначним — лише 0,9%, проте у 2021 році спостерігалось значне зростання — 25,3% (4 259,9 тис. т.), що є найбільшим показником за аналізований період. Сукупний середньорічний темп росту обсягу реалізації бетонних розчинів за період 2014—2021 рр. був найвищим серед аналізованих будівельних матеріалів і становив 9,3%. За приблизними оцінками у 2022 році зменшення обсягу реалізації становило близько 56% [8].

Серед аналізованих будівельних матеріалів найбільшого зменшення у 2014 році зазнала виручка від реалізації бетонних розчинів — при зменшенні обсягів реалізації на 22,2% ціна зросла лише на 0,6%, що призвело до зменшення виручки на 21,7% (-827,7 млн грн). У наступні 6 років ціни постійно зростали, лише в 2021 році знизились на 5,9%. Сукупний середньорічний темп росту цін на бетонні розчини за період 2014—2021 рр. становив 15,5%, виручки від реалізації — 26,2%. Найбільший приріст виручки спостерігався у 2017 році — 57,6% (3 239,4 млн грн). У 2021 році обсяг виручки був найбільшим за аналізований період — 15 223,5 млн грн. У 2022 році виручка від реалізації бетонних розчинів зменшилась на 41,3% (-6 290,4 млн грн) [8].

Низхідна тенденція обсягу виробництва сухих будівельних сумішей спостерігалась у 2014 та 2015 роках — -9% (-158,3 тис. т.) та -1,7% (-26,8 тис. т.) відповідно. Карантинні обмеження у 2020-2021 роках мали позитивний вплив, збільшивши обсяги виробництва на 49,6% (1 206,9 тис. т.) та 25,2% (916,6 тис. т.) відповідно. Найбільше сухих будівельних сумішей було вироблено у 2021 році — 4 557,2 тис. т. За приблизними оцінками у 2022 році виробництво скоротилось в середньому на 66% з 4 557,2 тис. т. до 1 544,9 тис. т. [8].

Обсяги реалізації сухих будівельних сумішей знижувались протягом 2014 та 2015 років — на 4,7% (-72,4 тис. т.) та 6,1% (-89,2 тис. т.) відповідно. Проте вже у 2016 році реалізація зросла на 27,8% (297,2 тис. т.) до 1 662,2 тис. т., що перевищило показник 2013 року на 8,9% (135,6 тис. т.). До 2020 року темп приросту мав переважно позитивну динаміку (-4,5% у 2019 році). За результатом 2020 року обсяг реалізації збільшився на 55,9% (1 155,7 тис. т.) та становив 3 222,4 тис. т., що є найбільшим показником за аналізований період. Але у 2021 році цей показник зменшився на 44,7% (-1 442,0 тис. т.), а потім ще на близько 37% у 2022 році. Сукупний середньорічний темп росту обсягу реалізації сухих будівельних сумішей за період 2014—2021 рр. становив 2,9% [8].

У 2014 році не зважаючи на зниження обсягу реалізації сухих будівельних сумішей на 4,7%, підвищення цін на 11,3% дало приріст виручки 6% (123,5 млн грн). Ціни зростали і надалі до 2019 року включно. У 2020 році вони знизились на 27,8%, проте збільшення обсягів реалізації дозволило збільшити виручку на 12,5% (679,6 млн грн). У 2021 році ціни зросли на 81,3%, що разом зі зменшенням обсягу реалізації на 44,7% дало приріст виручки 0,2% (11,2 млн грн). Сукупний середньорічний темп росту цін на сухі будівельні суміші за період 2014-2021 рр. становив 12,7%, виручки від реалізації — 16%. У 2022 році виручка зменшилась на 16,6% (-1 013,8 млн грн) [8].

2022 рік розпочався оптимістичними прогнозами експертів та суб'єктів ринку будівельних матеріалів в Україні, але війна значно зменшила український ринок. Низка підприємств працюють напівсили, оскільки на їх діяльність впливає низький попит, складна ситуація з оборотними коштами, підвищена вартість ресурсів тощо.

Зважаючи на пошкоджені та зруйновані внаслідок окупації чи боїв виробничі потужності, а також на логістичні переналаштування, як результат, на ринку

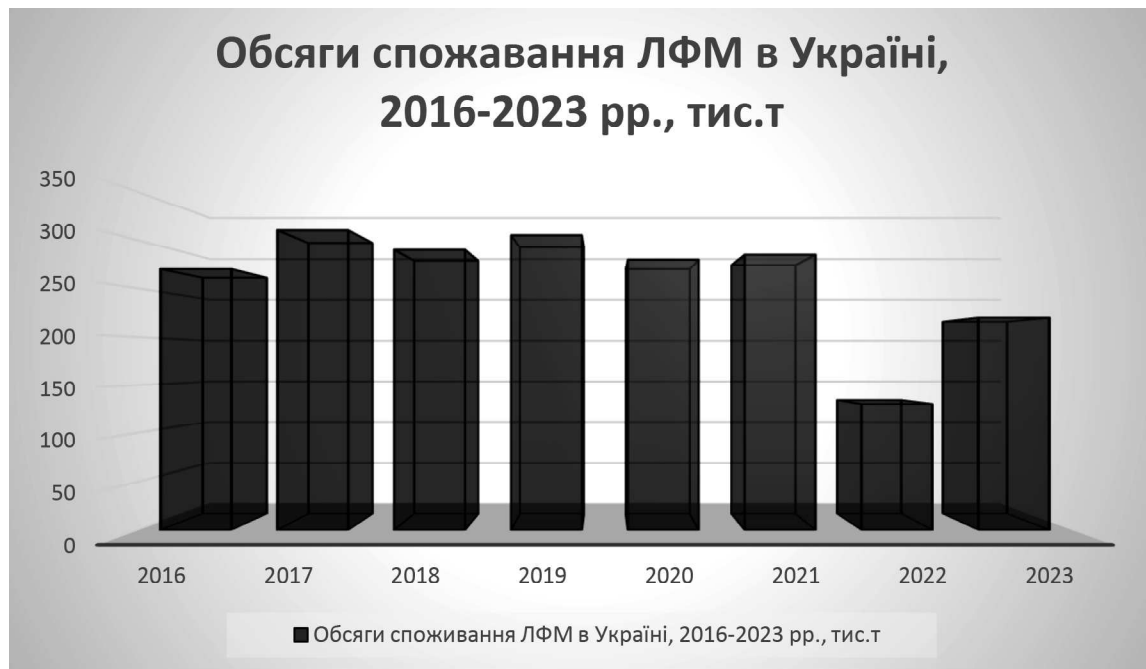

Рис. 2. Обсяги споживання ЛФМ в Україні, 2016—2023 рр., тис. т

Джерело: складено автором на основі [8].

спостерігається дефіцит окремих категорій будівельних матеріалів та повсюдне зростання цін.

Післявоєнна потреба у виробництві будівельних матеріалів також тільки зростатиме, а з початком відбудови інфраструктурних об'єктів — заявить про себе повною мірою [7].

В умовах старту відбудови міст і поновлення будівництва по всій Україні потрібні будуть локальні заводи з виробництва цегли та металу, які постраждали через війну [1, с. 173].

Хоча Україна є одним із найбільших виробників цементу у Східній Європі. Рівень конкуренції в галузі доволі високий, технології, що використовуються як вітчизняними, так і міжнародними компаніями. У нас працюють такі відомі у світі виробники як CRH, Dycerhoff і Kovalska.

Україна має чудову сировинну базу для цементного виробництва: піски (крім кремнезему й металовмісних пісків), вапняк, гіпс і ангідрит, каолін та крейда. Окрім внутрішнього споживання, країна експортує напівфабрикати (цемент, в т.ч. цементні клінкери, виробі із цементу та азбестоцементу, вогнетривкі цементи), а також сировину (глини, андалузит, кіаніт, каолін, природні піски всіх видів, вапняк) [6].

Незважаючи на збитки, завдані сектору, згідно дослідження ДП "Укрпромзовніш експертиза" та ГО "Інституту Міжнародних Економічних Досліджень" основна частина потужностей неушкоджена і знаходиться в робочому стані, а сектор, в цілому, зберігає свою працездатність. Підприємства змогли відновити логістичні ланцюги поставок сировини всередині країни, а також переорієнтувати її поставки з інших країн. Також збережений основний склад виробничого персоналу [9, с. 6].

За даними дослідження ДП "Укрпромзовніш експертиза" та ГО "Інституту Міжнародних Економічних Досліджень" в Україні працює 10 цементних заводів,

сумарною потужністю 13 млн тон/рік. Ще один завод потужністю 4 млн тон/рік знаходиться на тимчасово окупованій території (Амвросіївський цементний завод).

Очікуваний попит на цемент на період відновлення складає 15—16 млн тон/рік, тому потреба в додаткових потужностях — 2—3 млн тон/рік.

Два цементні заводи мають інвестиційні проекти розширення потужностей, які були підготовлені в довоєнний період. Так, компанія "Дікергоф" має проект модернізації існуючих потужностей на заводі "Південьцемент" (Ольшанське, Миколаївська область), що дозволить збільшити їх на 0,6—0,7 млн тон/рік. Термін реалізації 6—8 місяців. Інший проект передбачає будівництво нової печі на заводі "Південьцемент" потужністю 1,2 млн тон/рік. Термін реалізації 2—3 роки [9, с. 9].

Завод ПрАТ "Кривий Ріг Цемент" має два аналогічні проекти. Перший передбачає модернізацію існуючих потужностей (+0,7 млн тон/рік, до 10 млн дол. США, до 8 міс.). Другий проект передбачає будівництво нової печі потужністю 1,2 млн тон/рік (15—20 млн дол. США, до 3 років).

В Україні нараховується більше 300 виробників бетону, сумарною потужністю близько 12 млн м³/рік. Основу складають 6 київських виробників сумарною потужністю 7 млн м³/рік. Інші компанії — це невеликі місцеві виробники, які працюють на локальних ринках.

Очікуваний попит на бетон на період відновлення складає 21—22 млн м³/рік, тому потреба в додаткових потужностях складає 9—10 млн м³/рік.

Виробництво бетону через високу вартість логістики має бути наближене до місця споживання, в радіусі до 100 км. Північні області України (Київщина, Чернігівщина, Сумщина) можуть бути відбудовані з використанням існуючих потужностей в Києві та Київській області (ПБГ "Ковальська", "Бетон Комплекс", "Автобудкомплекс-К", "Астор і Ко", "Бетон Сервіс", "Спецбетон").

Для відбудови південних і східних областей необхідно побудувати нові бетонні потужності. Це повинні бути заводи потужністю кожен ~ 1 млн тон/рік, розташовані поблизу родовищ піску і в радіусі до 100 км до основних місць споживання. Термін будівництва — 6—8 міс [9, с. 10].

Виготовлення цегли є важливою частиною промисловості будівельних матеріалів в Україні, з давніми традиціями цегельного виробництва і хорошою сировинною базою. Україна має багаті природні ресурси, такі як глина, яка є основною сировиною для виготовлення цегли. Виробництво цегли в Україні в останні роки було орієнтоване на внутрішній ринок і майже повністю задовольняє його попит. Заводи в середньому виробляють приблизно 1,5 млрд цеглин на рік. Реконструкція може збільшити попит на цеглу до 14 млрд штук.

Доволі перспективними є капіталовкладення у виробництво клінкерної цегли та газоблоків, які все частіше використовуються в сучасному будівництві. Інвестиції у сучасний цегельний завод річної потужністю 120 млн цеглин (у формі пористих блоків та клінкерної цегли) мають бути не меншими, ніж \$100 мільйонів. Фахівці вважають, що таке виробництво буде оптимальним. При цьому ставку на концентрацію величезних потужностей в одному місці робити не варто. Краще розосередити виробництва середнього розміру по різних регіонах, наблизивши їх до місць найбільшого вірогідного попиту, зокрема до великих міст [6].

Виробники інших будматеріалів також мають напрацьований перелік інвестиційних проєктів, направлений на модернізацію існуючих і будівництво нових потужностей. Основна частина цих проєктів розроблені ще в довоєнний період, в умовах активного будівництва і зростаючого попиту на будматеріали [9, с. 10].

Ці проєкти охоплюють наступні будматеріали: сухі бетонні суміші, арматуру, цеглу, газобетон, єврорубероїд, опалювальні радіатори, вогнезахист, лакофарбові вироби, металопрофіль, кабельну продукцію, керамічну плитку, сантехніку, ізоляційні матеріали [9, с. 11].

Наступним кроком нашого дослідження є ринок лакофарбових матеріалів України. Чинниками, які вплинули на розвиток ринку ЛФМ в Україні у 2022—2023 роках, є такі:

- повномасштабна війна;
- окуповані території;
- тимчасове припинення діяльності європейських компаній;
- дефіцит багатьох сировинних компонентів;
- складнощі з логістикою;
- різке зниження рівня доходів населення.

Звичайно, всі ці чинники негативно позначилися на рівні споживання ЛФМ в Україні (рис. 2). Так, у 2022 році падіння показників було зафіксоване на рівні 55%. Але 2023 рік показав зростання попиту на ЛФМ на рівні 44%. При цьому на лакофарбові матеріали припадає максимальне споживання. І якщо у 2017 році це було 75%, то у 2023-му — 81%. На жаль, локальні виробники майже не виготовляють індустриальні ЛФМ і спеціального призначення (для харчової промисловості, птахофабрик, військової техніки, морського транспорту, елеваторів, медицини), а також антибактеріальні фарби. Уся ця ніша закривається поставками продукції ззовні.

Головна причина такої "білої плями" у виробництві — проблеми, пов'язані із ввезенням розчинників в Україну. Причому це стосується не тільки лакофарбової промисловості. Це безпосередньо зачіпає і оборонну, і хімічну промисловість, сільськогосподарське машинобудування та інші галузі.

Якщо говорити про види продукції, то тенденція останніх років показує, що дедалі більший попит спостерігається на фарби на водній основі і дедалі менший — на органорозчинні. Це стосується не тільки фарб для фарбування інтер'єрів і фасадів, а й промислових покриттів, матеріалів для захисту дерева, фарб для меблів тощо. Пов'язано це з тим, що ВД фарби практично без запаху, зазвичай швидше сохнуть і більш атмосферостійкі, ніж фарби на розчиннику (наприклад, алкідні). 2023 рік не став винятком. Із усіх товарних груп ЛФМ, представлених на ринку, відносно стабільне зростання показали ВД ЛФМ та інші ЛФМ (шпаклівки, декоративні штукатурки, мастики та ін.).

Настільки стійкий тренд у споживанні призвів до того, що обсяг споживання ВД фарб у декоративних ЛФМ досяг у 2023 році 81%. Це, звісно, не 95%, як у Німеччині, але все ж позитивний результат.

Щодо виробництва, то у 2023 році ринок декоративних та ремонтно-будівельних ВД ЛФМ почав поступово відновлюватися. Але говорити про повне відновлення і зростання поки що не доводиться. Українські виробники цього року змогли продемонструвати хороші показники, незважаючи на всі складнощі. При цьому лідерами стали "Хенкель Україна", "Снежка Україна" та "Меферт". Їхня загальна частка у виробництві ВД ЛФМ становить 46%.

Стосовно цінової сегментації споживання, то основний попит припадає на продукти дешевої цінової категорії.

Тож серед трендів, які сьогодні спостерігаються на вітчизняному ринку декоративних лакофарбових матеріалів, варто виділити такі:

- ціна залишається головним фактором під час вибору матеріалів для більшості покупців;
- виробники продовжують розвивати мережі власних салонів-магазинів, шоурумів;
- відбувається розвиток альтернативних методів продажу, нових ніш та сегментів, а також інтенсивний розвиток e-commerce.

При цьому обмежувальними факторами, що впливають на розвиток ринку ВД ЛФМ, на жаль, залишаються: невизначеність із термінами завершення війни, відсутність вітчизняної сировинної бази, високі ризики погіршення економічної ситуації, відсутність зростання реальних доходів населення, стрімке подорожчання будівельних матеріалів, у тому числі фарби тощо.

Основною спільною проблемою для всіх виробників є значне падіння попиту на будматеріали — до 25—40% від довоєнного періоду. Будівельники в 2022 році в основному добудовували об'єкти високого ступеня готовності, нові будівництва практично відсутні. Також через проблеми з логістикою (блокада морських портів) значно ускладнений експорт будматеріалів. В результаті падіння внутрішнього попиту і експорту, рівень завантаженості потужностей із виробництва будматеріалів не

перевищує 35%, а в окремих сегментах складає 20% (арматура, цегла, бетон).

Наступною спільною проблемою є доступ до недорогих фінансових ресурсів для кредитування капітальних інвестицій і обігових коштів. Через неплатежі з боку будівельників зростає дебіторська заборгованість виробників і потреба в поповненні обігових коштів. Підприємства для підтримки виробництва змушені брати високовартісні кредити у вітчизняних банків. Також через дефіцит власних коштів та відсутність дешевого кредитування підприємства призупинили реалізацію частини інвестиційних проєктів [9, с. 7].

Виробники цегли і цементу відзначають значне зростання цін на електроенергію і природний газ, що суттєво здорожує їх продукцію, і потребує переорієнтації на альтернативні джерела енергії (тверде паливо).

В Україні присутній розвинений сектор виробництва основних будматеріалів, який залишається в працездатному стані в теперішніх умовах війни. Ступінь руйнувань і втрати потужностей не критичний, за виключенням гіпсової штукатурки і ПВХ-профілю. Водночас, сектор гостро потребує відновлення платоспроможного попиту на будматеріали, стабільного забезпечення електроенергією і доступу до недорогого фінансування для операційної та інвестиційної діяльності [9, с. 8].

Потенційними шляхами для вирішення зазначених вище проблем галузі ми вважаємо як пряме стимулювання галузі — державні замовлення для відбудови пошкодженої або знищеної інфраструктури, зменшення податкового навантаження та програми державного кредитування для виробників, так і не пряме — стимулювання процесів будівництва в Україні, розширення програм іпотечного кредитування населення, створення державних проєктів будівництва, зменшення податкового навантаження та програми державного кредитування для забудовників, підтримка взаємодії між українськими компаніями та іноземними фондами, ринками та потенційними інвесторами.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У даній роботі проведено ретроспективний аналіз кон'юнктури ринку окремих будівельних матеріалів як окремих підгалузей ринку — обсяги виробництва та реалізації будівельних матеріалів у грошовому та натуральному вимірі на основі статистичних даних, опублікованих Державною службою статистики України, а також аналіз стану ринку в умовах війни, доступних виробничих потужностей суб'єктів ринку будівельних матеріалів в Україні, що дозволить визначити першочергові заходи для реалізації оптимістичних перспектив його подальшого розвитку.

Аналіз обсягів виробництва та реалізації представлених груп будівельних товарів в динаміці показує, що ще до початку широкомасштабного вторгнення на вітчизняному ринку будівельних матеріалів прослідковуються періоди стагнації. Аналіз кон'юнктури ринку окремих груп будівельних товарів показує, що карантинні обмеження у 2020 році мали менший вплив на ринок у порівнянні з бойовими діями на Сході України

у 2014 році та повномасштабним вторгненням у 2022 році. Під час карантину адаптація ринку до нових умов відбулась доволі швидко, для усіх груп аналізованих товарів результат 2021 року перевищив показники 2020-го.

Після початку війни на Сході України, що спричинила економічну та політичну кризи в країні, для відновлення обсягів виробництва до рівня показників 2013 року виробникам різних аналізованих груп будівельних товарів потребувалось 1—4 роки, обсягу реалізації — 2—8 років, виручки від реалізації — 13 років.

Повномасштабне вторгнення у 2022 мало найбільший вплив на ринок, оскільки призвело до значного скорочення обсягів як виробництва, так і реалізації основних видів будівельних матеріалів через часткову зупинку або руйнування виробничих потужностей, міграцію робочої сили та споживачів, порушення ланцюгів поставок, руйнування об'єктів інфраструктури, порушення роботи суміжних ринків тощо.

Але не зважаючи на наявність зазначених проблем діяльності сектору виробництва будматеріалів, галузь залишається життєздатною, має потенціал для розширення і потребує залучення не лише внутрішніх інвестицій, але і іноземних для збільшення обсягів виробництва. Для цього ми вважаємо необхідним проводити як пряме стимулювання галузі — державні замовлення для відбудови пошкодженої або знищеної інфраструктури, зменшення податкового навантаження та програми державного кредитування для виробників, так і не пряме — стимулювання процесів будівництва в Україні, розширення програм іпотечного кредитування населення, створення державних проєктів будівництва, зменшення податкового навантаження та програми державного кредитування для забудовників, підтримка взаємодії між українськими компаніями та іноземними фондами, ринками та потенційними інвесторами.

Література:

1. Романчук Т. Тенденції на ринку будівельних матеріалів в воєнний час. Матеріали VI всеукр. наук. — практ. конф., м. Кропивницький. 27—28 квітня. 2023. С. 171—174.
2. Колесник А. В., Бутенко О. П. Аналіз стану ринку будівельної продукції в Україні. Тенденції та перспективи розвитку економіки XXI століття очима молоді: матеріали III Міжвуз. студ. наук. конф., м. Харків, 21 травня. 2019 р. Харків, 2019. С. 30—31.
3. Колесник А. В., Бутенко О. П. Аналіз стану та тенденцій розвитку ринку будівельних матеріалів України. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 64. С. 141—151.
4. Кобець А. В., Мирошніченко Г. Б. Аналіз ринку будівельних матеріалів України. Актуальні проблеми теорії менеджменту, маркетингу та фінансів: наукові ідеї та механізми реалізації: матеріали всеукр. наук. конф., м. Покровськ, 12—13 травня. 2021 р. Покровськ, 2021. С. 189—191.
5. Кузнецова К., Байло О. Тенденції розвитку ринку будівельних матеріалів України. Сучасні технології комерційної діяльності і логістики: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 21—22 травня. 2020 р. Київ, 2020. С. 185—187.

6. Обух В. Повоєнне відновлення: шанс для розвитку будіндустрії. Укрінформ. 01.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690313-povoenne-vidnovlenna-sans-dla-rozvitku-budindustrii.html>.

7. Бенч Н. Брак кадрів, дефіцит будматеріалів: головні виклики відбудови України. Економічна правда. 15.06.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/15/701207>.

8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Біла книга. Локалізація відновлення в Україні. USAID. ДП "Укрпромзовнішпекспертиза" та ГО "Інститут Міжнародних Економічних Досліджень". URL: https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Ukraine-ERA-Reconstruction-Capacity-Report-BFO_web_ua.pdf.

References:

1. Romanchuk, T. (2023), "Trends in the building materials market in wartime", Materialy dopovidej VI Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi internet konferentsii. Suchasni problemy ekonomichnoi teorii, marketynhu ta modeliuvannia sotsial'no-ekonomichnykh system [Materials of reports of the VI All-Ukrainian scientific and practical internet conference. Modern problems of economic theory, marketing and modeling of socio-economic systems], Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine, April 27—28, pp. 171—174.

2. Kolesnik, A.V. and Butenko, O.P. (2019). "Analysis of the state of the building products market in Ukraine", Materialy III Mizhvuzivs'koi students'koi naukovo konferentsii. Tendentsii ta perspektyvy rozvytku ekonomiky XXI stolittia ochyma molodi [Materials of the 3rd Interuniversity Student Scientific Conference. Trends and prospects for the development of the economy of the 21st century through the eyes of young people], H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine, May 21, pp. 30—31.

3. Kolesnik, A.V. and Butenko, O.P. (2018), "Analysis of state and trends of development of Ukraine construction materials market", The bulletin of transport and industry economics. vol. 64, pp. 141—151.

4. Kobets, A.V. ta Myroshnychenko, H.B. (2021), "Analysis of the building materials market of Ukraine", Materialy vseukrains'koi (iz zarubizhnoiu uchastiu) naukovo konferentsii. Aktual'ni problemy teorii menezhmentu, marketynhu ta finansiv: naukovy idei ta mekhanizmy realizatsii [Materials of the All-Ukrainian (with foreign participation) scientific conference. Actual problems of the theory of management, marketing and finance: scientific ideas and implementation mechanisms], State Higher Education Establishment "Donetsk National Technical University", Pokrovsk, Ukraine, May 12—13, pp. 189—191.

5. Kuznetsova, K. and Bailo, O. (2020), "Development trends of the building materials market of Ukraine", Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii. Suchasni tekhnologii komertsijnoi diial'nosti i lohistyky [Proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference. Modern technologies of commercial activity and logistics], Kyiv National Economic

University Named After Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine. May 21—22, pp. 185—187.

6. Ukrinform (2023), "Post-war recovery: a chance for the development of the construction industry", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3690313-povoenne-vidnovlenna-sans-dla-rozvitku-budindustrii.html> (Accessed 12 November 2024).

7. Economic Truth (2023), "Lack of personnel, shortage of building materials: the main challenges of rebuilding Ukraine", available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/15/701207> (Accessed 12 November 2024).

8. State Statistics Service of Ukraine (2024), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 13 November 2024).

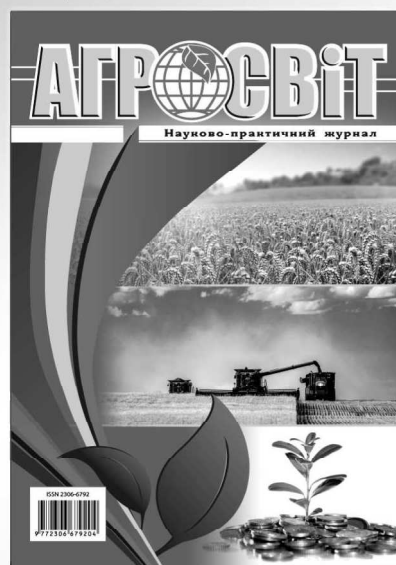
9. USAID (2023), "White Book. Localization of recovery in Ukraine", available at: https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Ukraine-ERA-Reconstruction-Capacity-Report-BFO_web_ua.pdf (Accessed 14 November 2024).

Стаття надійшла до редакції 25.11.2024 р.

АГРОСВІТ

<https://nayka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

**Журнал включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)**

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292